

4-МАЙ ҲАРАКАТИГАЧА БЎЛГАН ДАВРДА ХИТОЙ ШЕЪРИЯТИДА ЮЗ БЕРГАН ЭВОЛЮЦИОН ЖАРАЁНЛАР

Очилов Озоджон Мардиевич

Тошкент давлат шарқшунослик университети

Хитой филологияси кафедраси доценти, PhD

ozodochilov85@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Хитойда ҳукм сурган империализмнинг сўнги йилларида юз бераётган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар адабиётга ҳам ўз таъсирини кўрсатди. Хусусан, шеъриятда инқилоб даражасидаги ҳаракатлар юзага кела бошлади. Бу жараён қисқа давр ичида бир нечта босқичларда баъзан муваффақиятли, баъзан муваффақиятсиз тарзда амалга оширилди. Шеърият эски анъаналардан воз кечиб, имкон қадар халққа яқинлашиши сари борди. Мақолада бу жараённинг 19-аср охирларидан то 4-май ҳаракатигача бўлган даврда қандай кечганлиги, унинг хитой замонавий шеъриятининг пайдо бўлишидаги ўрни таҳлил қилинади.

Таянч тушунчалар: янги шеърият, шеърият инқилоби, байхуа, эволюция, адабий мактаблар, 4-май ҳаракати, вэнян

АННОТАЦИЯ

Социально-политические изменения, происшедшие в последние годы империализма, господствовавшего в Китае, отразились и на литературе. В частности, в поэзии стали зарождаться революционные движения. Этот процесс осуществлялся в короткий срок в несколько этапов, иногда успешно, иногда безуспешно. Поэзия отказалась от старых традиций и максимально приблизилась к народу. В статье анализируется, как происходил этот процесс с конца XIX века до движения 4 мая, и его роль в становлении современной китайской поэзии.

Ключевые понятия: новая поэзия, поэтическая революция, байхуа, эволюция, литературные школы, Движение 4 мая, вэнянь

ABSTRACT

The socio-political changes that have taken place in the last years of the imperialism of China have also had an impact on literature. Particularly, there were some activities equal to revolution in poetry. This process was carried out in a short period of time in several stages, sometimes successfully, sometimes unsuccessfully. Poetry has abandoned old traditions and moved closer to the people

as much as possible. The article analyzes how this process took place from the end of the 19th century to the May 4 movement, and its role in the development of modern Chinese poetry.

Keywords and expressions: new poem, poetic revolution, baihua, evolution, literary schools, May 4 movement, wenyuan

КИРИШ

Хитойда ҳукм сурган империализмнинг сўнгги йилларида юз бераётган ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар адабиётга ҳам ўз таъсирини кўрсатди. Хусусан, шеъриятда инқилоб даражасидаги ҳаракатлар юзага кела бошлади. Бу жараён қисқа давр ичида бир нечта босқичларда баъзан муваффақиятли, баъзан муваффақиятсиз тарзда амалга оширилди. Шеърият эски анъаналардан воз кечиб, имкон қадар халққа яқинлашиш сари борди. Мақолада бу жараённинг 19-аср охирларидан то 4-май ҳаракатигача бўлган даврда қандай кечганлиги, унинг хитой замонавий шеъриятининг пайдо бўлишидаги ўрни таҳлил қилинади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Хитой маърифатпарвар зиёлилари Ху Ши, Тан Ситонг, Хуанг Зунсян, Лянг Чичао кабиларнинг асарлари методологик манба сифатида фойдаланилди. Мазкур мақолани таҳлил қилиш жараёнида илмий билишнинг тарихийлик, мантиқийлик, анализ, синтез, ва объективлик усулларидан фойдаланилди. Тадқиқот жараёнида хитой маърифатпарвар адиблари томонидан олиб борилган кенг қамровли тадриджий ҳаракатларнинг замонавий шеъриятининг юзага келишидаги аҳамияти таҳлилга тортилди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Йирик давлатлар томонидан қуршаб олинган, мамлакат хавф-хатар остида қолган давр фонида буржуа зиёлилари манжурлар империясининг феодал мафкурасида қутулишга ҳаракат қилиб, миллий янгилашиш ва ўз-ўзини такомиллаштириш имкониятларини излай бошлашди. Бунинг натижасида макуравий ва маданият жабҳада эскилик ва янгилик ўртасидаги курашни акс эттирувчи адабий новаторлик ҳаракати вужудга келди. Бу ҳаракат Хитой буржуазия ислоҳоти ва макуравий маърифатчилик ҳаракатини кучли тарғиб қилибгина қолмай, балки адабиётнинг ўзига хос янгилик ва тараққиёти учун ҳам катта аҳамиятга эга бўлиб, 4 май адабий инқилобининг пешқадамига айланди. Улар орасида шеърий инқилобдаги мавжуд эски ва янги шеърий

услугларнинг метаморфозаланиши ва қайта туғилиши 4-май янги шеърият инқилоби билан узлуксиз ривожланиш жараёнида бўлиб, бу бевосита замонавий хитой шеъриятининг юзага келишига сабаб бўлди, бу эса маълум даражада илк байхуа тилидаги эстетик интилишларни белгилаб берди. Мазмун жиҳатига кўра, сўнгги Чинг сулоласи давридаги шеърий услубларнинг такомиллашуви Ғарбга оид янги ғоялар, янги мотивлар, янги воқеяликлар, янги бадий тасаввурларни ифода қилишни, ватанпарварлик ва демократик ғояларни тарғиб қилишни тақозо этган, мафкуравий маърифат ва ислохотларга хизмат қила бошлади; вэнян ва байхуанинг интеграциялашувини тарғиб қилиш, оммалаштириш ва либераллаштириш йўлига ўтилди. Умуман яйтганда 4-май ҳаракатигача бўлган давр уч босқичда ривожланти дейиш мумкин: янги шеърият, янги оқим шеърияти ва мусиқий хусусиятга эга шеърият.

Янги шеърият босқичи (新学诗阶段)

Лянг Чичао “Иждохона муҳокамалари”да шундай ёзади: “Тан Ситонг янги шеърлар ёзаётганидан бахтиёр эди... Ўша пайтдаги “янги шеърчилар” янги отларни қўллаётганидан бағоят хурсанд бўлдилар. Улар эски шаклдан яхши фойдаландилар. Ся Суйчинг уларни қўллаб қувватлар, Тан Ситонгнинг бундан боши кўкда эди.[1;49]” Бундан маълум бўладики, эски бешлик-еттилик шакл сақланиб қолган ҳолда янги отлардан фойдаланган. Масалан, Тан Ситонгнинг қуйидаги шеъри:

尔为上首普观察，承佛威神说偈言。一任法田卖人子，独从性海救灵魂。
纲伦惨以喀私德，法会感于巴力门，大地山河今领取，庵摩罗果掌中论。

Шеърда “каста” (喀私德 *Kā sī dé*), “парламент” (巴力门 *Bā lì mén*) каби сўзлардан фонетик калкалаш усули ёрдамида фойдаланилган. “Каста” Ҳиндистонда мавжуд ижтимоий табақаланишни англатса, “парламент” Англиянинг парламентар бошқарув тизимида ишора қилган. Лянг Чичао бу шеърда танқидий баҳо берар экан, унда буддизмга оид атамалар, европача тил аралашиб кетгани, бу эса энди шоирликка хос эмас, дея таъкидлайди[2;15]. Лянг Чичаонинг фикрича, бу шеър эски шеърий меъёрларга риоя қилиш мақсадида транслитерация қилинган ғарб атамаларини кўшиб қўйган, бу эса чиндан ҳам хитой мумтоз шеъриятининг бадий тушунчаси ва жозибаси гўзаллигини бузади. Шундай бўлсада, Лянг Чичао позитив қарашларни ҳам илгари суради: “Тарчанд, илмий дунёимизга Европанинг на ҳақиқий руҳи, на ҳақиқий тафаккури кириб келган бўлса, шеъриятга нима деймиз?... Бугунга келиб инқилоб имкониятлари секин-асталик билан пишиб етилмоқда, Колумб

ва Магилланларимиз тез орада албатта туғилажак. Санаб ўтилган шоирлар инқилоб армиясининг ёрқин пойдеворини яратадилар.[3;16]”

Янги оқим шеърияти - 新派诗

“Шеърият инқилоби” истилоҳи дастлаб Лянг Чичаонинг 1900 йилда ёзилган “Тавай саёҳатномасида” учрайди. Унинг фикрича, шеърият дунёсининг Колумб ёки Магеллани бўлиш учун шоир учта жиҳатга эътибор қаратиши шарт: биринчи, янги бадий концепция; иккинчи, янги жумла ярата олиш ҳамда албатта, юқоридаги жиҳатларни мумтоз шеърий услубга сингдириш[4;14-16]. Бу қарашларни 1868 йил Хуанг Зунсян томонидан ёзилган 《杂感》 шеърида келтирилган “我手写我口” яъни “қўлим оғзимдан чиққанини ёзади” шиорининг мантиқий давоми сифатида кўриш мумкин. 1895 йилда Лянг Чичао, Ся Цэнг-ё ва Тан Ситонглар Пекинда шеърият инқилоби масалалари юзасидан катта муҳокама ва мунозаралар бўлиб ўтади. Бунинг натижасида 1902 йил Лянг Чичао янги шеърият хусусидаги барча қарашлари ва тажрибалари киритилган “Иждоҳона муҳокамалари” (《饮冰室诗话》) асарини ёзади. 1904 йилга келиб ўзи бошчилик қиладиган “Янги халқ газетаси” (《新民丛报》) нинг шеърият рукнида 500 дан ортиқ янги шаклдаги шеърлар эълон қилинди. Янги оқим шеъриятининг асосий эстетик изланишлари Лянг Чичао таъкидлаганидек, “янги жумлалар”, “янги бадий концепция” ва “қадимгилар услубини қўллаш”дан иборат эди. “Янги бадий концепция” бу янгича ғоя, тафаккур ва қарашлар, айниқса, мамлакатни сақлаб қолиш умиди боғланган Ғарб буржуа маданиятини ёйишдан иборат эканлигини англатади; “янги жумлалар” деганда янги воқеликларни ва янги ғояларни, шу жумладан европа тилларига оид сўзларнинг тўғридан-тўғри транслитерация орқали шеъриятга олиб кириш тушунилади. Янги бадий концепция ва янги жумлалар бевосита ғарб маданияти ғояларига йўғрилганлигини кўриш қийин эмас, “қадимгилар услубини қўллаш”га келсак, бунда қадимги шеъриятнинг миллий услуби ва шакли назарда тутилиб, унга хос бўлган тил, гап қурилиши, шакл ва ритмни ўз ичига олади. Янги оқим шеърияти илгари сурган ғоялар бир қадар шеъриятнинг жонланишига олиб келган бўлсада, барқарор ривожланиб кета олмади. Бунинг энг асосий сабабларидан бири, янгилик ва эскилик ўртасидаги тафовут эди, яъни янги ғоя, янги жумлалар эски шакл, эски ритмга мослаша олмади. Суй Тинг айтганидек, поэтик формал меъёрларнинг барқарор механизми ва изчиллиги одатда шеърнинг бой мазмунга эга бўлишига ва тилнинг эркин ифодасига зид кела бошлади[4;24]. Қисқа қилиб айтганда янги оқим шеърияти энг ғоя ва янги

жумлаларни қадимги услубга сингдиришга уринишди, амалда у муваффақиятсизликка учради.

Бу давр шеъриятига чуқурроқ назар ташлайдиган бўлсак, қадимги услуб ёрдамида ўзининг ўткир ғоялари ва мураккаб поэтик тилини ифодалаб бера олмаганда шоирлар кўп ҳолларда шеър меъёрларини бузиб турли ноанъанавий эркин шеърлар ёзганини кўрамиз. Янги концепция ва янги жумлаларни қадимги услубга бир мунча уйғунлаштишда Хуанг Зунсян нисбатан муваффақиятга эришгани кузатилади. У “Инсоният дунёси” («人境庐诗草») номли шеърий тўпламининг кириш қисмида шундай ёзади: “услуб масаласига келсак, Цао Жи, Бао Жао, Тао Юанминг, Сие Лингюн, Ли Бай, Ду Фу, Су Шэдан тортиб то ҳозирги замон шоирларимиз фақат бир услуб билангина чекланиб қолишганлари йўқ. Мен ҳам ўз услубимни яратишимиз керак. Агар бунга эришсам, бу қадимгилардан ўтиб кетганимиз эмас, балки ноёб бир ишнинг уддасидан чиққан ҳисобланарман. Аммо бунга интилишларим бисёр бўлсада, бунга қодир эмасман. Шеърларим етарлича мукамал битилмади, ичимда албатта бунга етман деб ўйлайман.[5;3]” Хуанг Зунсян от сўз туркумига оид янги сўзларни шеъриятга киритиш борасида Ся Цэнгуо ва Тан Сэтонг кабилардан фарқ қилади. Микдор жиҳатдан қарайдиган бўлсак, унинг шеърларида янги отлар коэффенти катта эмас, фойдаланилган янги отлар ўз ўрнида вэнянь лексикаси билан жуда силлиқ уйғунлаша олади. Масалан, “Бугунги хайрлашув” (《今别离》) шеъри “юэфу” жанри шаклида ёзилган, аёлнинг турмуш ўртоғини узоқ сафарга жўнатиш воқеаси тасвирланган бўлиб, шеърда поезд (火车), параход (轮船), телеграмма (电报), фотоаппарат (照相), глобус (东西半球) каби янги нарса-буюмлар орқали соғинч ҳиссиётларини яхши акс эттириб бера олган. Хуанг Зунсян қуйидаги тўртта ғояни илгари суради: биринчи, қадимги шеъриятга хос ифода воситалари (бэ. сэнг)дан фойдаланиш; иккинчи, рэтмик қоидаларга амал қилиш; учинчи, кўпроқ халқ оғзаки ижодига хос бўлган “лисао” (离骚), “юэфу” (乐府) жанрларига хос қофия тизимидан фойдаланиш, шаклий хусусиятларидан воз кечиш; тўртинчи, қадимги асарлардаги шеъриятдан уйғун ҳолда фойдаланиш[5;3]. Кўринадики, Хуанг Зунсян имкон қадар қадимги шеъриятга хос бўлган услуб ва шаклларни сақлаб қолган ҳолда янги ғояларни сингдиришга ҳаракат қилган.

Хуанг Зунсяннинг ташаббуси ва амалий ҳаракатлари Лянг Чичао томонидан фаол қўллаб-қувватланди. У Хитойнинг кенг маънодаги шеърий қарашлар (қофия)ни тиклаш таклифи билан чиқди, унинг мақсади тор

маънодаги қатъий қоидалардан (бўғинлар сони, оҳанг мослашуви ва ҳ.к.) воз кечиб, шеъриятнинг эркин ривожланиши учун кенг макон яратишдан иборат эди. Масалан унинг “20-аср Тинч уммони” номли шеърида шундай сатрлар учрайди:

海电兮既没，舰队兮愈张。

西伯利亚兮，铁路卒业，巴拿马峡兮，运河通航。

尔时太平洋中二十世纪之天地，悲剧喜剧壮剧惨剧齐鞞。

吾曹生此岂非福，饱看世界一度两度兮沧桑。

沧桑兮沧桑，转绿兮回黄。 [6;19]

Денгизга телеграф келмаган ҳамон, флот тараққий қилмоқда мудом.

Сибрь, темир йўл ўқиши тугади мана, Панама бўғози, кемалар кетмоқда каналга томон.

Айни пайт уммонда йигирманчи юз йиллик кезар, уммон саҳнасида ким трагедия, кимдир комедия ўйнар.

Ҳаётда наҳотки бахтли бўлмаймиз, Яхшилаб боқ қанча ўзгарган дунё.

Ўзгарган дунё бу, ўзгарган дунё, Яшилга, сариққа айланган дунё.

Шеър жами юз мисрага яқин бўлиб, 1363 иероглифдан ташкил топган. Бу шеърда кўплаб янги назариялар, янги билимлар акс этган бўлиб, шоирнинг аср бошида биринчи марта бўлиб турган янги муҳитдаги туйғулари тасвирланган. Лянг Чичао таъбири билан айтганда, айнан “янги бадий концепция”дир. У бу янги бадий концепцияни ифодалаш учун эллиқдан ортик “янги жумлалар”дан фойдаланган, уларнинг аксари тўғридан-тўғри япончадан олинган таржималардир. Масалан, *Капитан Куук, Колумб, Магиллан, Герман* каби антропонимлар, *Тинч океани, Осиё, Европа, Америка, Ўрта ер денгизи, Болтиқ денгизи, Сибрь, Панама бўғози, АҚШ, Шарқий Осиё* каби топонимлар, *республика, тўрт эрканлик, Монро доктринаси, миллий империализм* каби сиёсий атамалар, *пароход, темир йўл, электр сими, телеграф* каби ихтиролар ўрин олган. Аксар ўқувчи янги жумлалар, хусусан янги сўзларни тушунмаслиги ҳисобга олиниб, уларнинг кўпчилигига изоҳлар ҳам бериб ўтилган. Мисраларни етилиқ бўғин асосида шакллантиришга ҳарчанд уринган бўлмасин, янги жумлаларнинг кенг қўлланилиши бунга тўсқинлик қилган ва бунинг натижасида уч-ўн уч бўғинли мисралар ҳам кўзга ташланади. Шеърнинг тили халқ тушунадиган даражада содалаштирилган, фольклор шеърларга хос ритмик хусусиятлардан фойдаланилган. Лянг Чичаонинг ғояларидан яна бири, шеър шеърга ўхшаши учун унга қадимий услубга хос хусусиятлар албатта

сингдирилиши керак. Бу шеърда айнан шу жиҳатлар яққол намоён бўлади. Бу учун қадимий адабиётлардан кўплаб иқтибослар олинган, мумтоз сюжет ва аллюзиялардан ҳамда қадимги шеърятга хос ифода усулларидан фойдаланган. Шоир бу орқали шеърни нисбатан анъанавий шеърларга яқинлаштириш, ўқувчи осон тушуниш, осон қабул қилиш ва онгига, шуурига етказиш каби натижаларга эришишни мақсад қилган кўринади. Бу услуб жиҳатдан Хуанг Зунсян шеърятига яқин, бироқ Лянг Чичаода энг асосий мақсад шеър моҳиятини, унинг ғоясини ўқувчига батафсил етказиб бериш эканлиги яққол кўзга ташланади. Айнан шу жиҳатдан унинг янги оқим шеърятини аввалгиларидан фарқланиб туради. Лянг Чичао “20 аср Тинч уммони” шеърда анъанавийлик ва замонавийлик, эскилик ва янгилик, Шарқ ва Ғарб, Хитой ва дунё, умидсизлик ва умидворлик, кулфат ва яшнаш каби контрастлардан фойдаланиб шеърнинг таъсирчанлигини оширади ҳамда сиёсатшунос, файласуф ва адабиётшунос сифатида Хитойнинг янги аср бошидаги аҳволига қайғуради.

Кўшиқ шеърлар босқичи - 歌体诗

Шеъринг инқилоб ижодий фаолиятида халқона шеъринг жанрлар билан бир қаторда омабоп шеъринг ва мусиқий услублардан ҳам кенг фойдаланилди. Шеърят инқилобчиларида янги шеърятнинг қатъий метрик шаклдан эркин ва мослашувчан услубга ўзгаришини яхшироқ тарғиб қилиш учун нафақат жонли халқона шеъринг жанрлардан, балки шеъринг мусиқийлигига ҳам алоҳида эътибор қаратиш кераклиги ғояси туғилди. Уларнинг наздида шеърятнинг бундай шакли оддий халқ онгига ва қалбига тезроқ сингиши, кўзланган мақсадга тезроқ эришиш имкониятини яратиш керак эди. Шеърятни ислоҳ қилиш мобайнида кўплаб шеъринг жанрлар пайдо бўлди, лекин улардан бири мусиқа билан бевосита боғлиқ бўлган жанр, янаям аниқроқ айтганда мусиқа басталаб куйлаш мумкин бўлган кўшиқ-шеър жанри алоҳида аҳамият касб этди. Албатта, фольклор шеърлар ичида куйлаш мумкин бўлганлари кўп учрайди, табиийки уларни ҳам кўшиқ-шеър жанридаги шеърлар қаторига киритиш мумкин. Чунки халқ оғзаки ижоди ва назм бир-биридан алоҳида ажралиб турадиган ёки мутлақо тенг тушунчалар эмас, балки табиий ўзаро боғланган ва умум кесишувчи нуқталарга эга икки концепдир. Яна бир муҳим жиҳати ўткан аср бошларида шаклланган ва индивидуаллашган шеър-кўшиқларнинг субъектив хусусиятлари юқори бўлиб, ўша даврдаги сиёсий нуқтаи-назарни ифодалаши билан анча эркин мавзулардан иборат бўлган фольклор шеърятдан фарқланиб туради.

Хитойнинг айрим қадимий асарларига эътибор қаратилса, қадимдан шеър, кўшиқ, мусиқа ва рақс бир тана сифатида тушунилган. Масалан, мил.ав. III аср ўрталарида ёзилган Люй Бувей қаламига мансуб “Устоз Люйнинг баҳор ва куз йилномалари” (《吕氏春秋》) асарининг “Қадимги куй-кўшиқлар” (古乐) бўлимида шундай дейилади: “昔葛天氏之民，三人操牛尾，投足以歌八阕：一曰载民，二曰玄鸟，三曰遂草木，四曰奋五谷，五曰敬天常，六曰达帝功，七曰依地德，八曰总禽兽之极” яъни, “Қадим замонларда Гэтянши номли давлат бўлган, ижро чоғида уч киши сизирнинг думидан тутиб, оёқларини ерга урганча куйлаб рақсга тушган ва бу жараён саккиз босқичдан иборат бўлган: биринчиси “халқ рақси”, иккинчиси, “қора хўроз”, учинчиси, “майсзорлар оралаб”, тўртинчиси “донларни элаш”, бешинчиси “Худога сажда”, олтинчиси “подшога шараф”, еттинчиси “ибодат машқлари”, саккизинчиси “борлиқ интиҳоси” дир.”; мил.ав. II асрда Дай Шенг (戴圣) томонидан ёзилган “Одобнома” (《礼记》) асарида шундай ёзилади: “诗，言其志也；歌，咏其声也；舞，动其容也：三者本于心，然后乐气从之” яъни, шеър, тилда ифодаланур; кўшиқ, хониш қилинур; рақс, ҳаракат равон бўлур: ҳар учаласи қалбга жо бўлгач мусиқа ҳосил бўлур.”

Кўплаб тадқиқотлардан маълумки Конфуций томонидан мил.авв.V асрда тўплам ҳолатига келтирилган “Назмнома”даги шеърлар айнан кўшиқлар эканлиги ўз исботини топган. Ваҳоланки, тўпламда 300 дан ортиқ шеърлар бўлиб, улар мил.авв.ги XI- V I асрларга оиддир. Кўринадики, хитой мумтоз шеърляти қадимдан мусиқа билан чамбарчас боғлиқ бўлган, аниқроқ айтганда шеърлар мусиқага солиш учун яратилган. Вақт ўтиш натижасида, айнан Танг сулоласи даврига келиб мусиқага мосланган шеърлятдан ташқари, алоҳида қатъий қоидаларга бўйинсунган метрик шеърлят тўла шаклланиб бўлди ва мусикадан узоқлашиб борди. Бундай шеърларнинг муҳим хусусияти улар равон ва кироат билан ўқишга мўлжалланган эди. Шундай бўлсада, бу каби шеърлар ритмик жиҳатдан мусиқийликка яқин.

Аслини олганда, шеърлят инқилобчилари халқ кўшиқларининг жозибаси, энгил ўқилиши ва осон куйланиши ҳамда мусиқийлигига эътибор қаратишади. Бу уларнинг тарғиботи учун қулай бўлиб кўринди. Хуанг Зунсян ва Лянг Чичао каби адиблар бу ғояни дадил илгари сурганликлари бежиз эмас[7;345].

Хуанг Зунсян, Лянг Чичао, Канг Ёвей, Жанг Жэ-ё ва шеъринг инқилобнинг бошқа раҳбарлари эркин ва мослашувчан шеър-кўшиқ услубини яратиш учун турли хил уринишлар ва ҳаракатларни амалга оширдилар. Турли манбалар ва

ҳаракат йўналишига кўра уларни тахминан уч турга бўлиш мумкин: бири анъанавий шеър-қўшиқлар услубини мерос қилиб олиш ва ўзгартириш орқали шеърятнинг эркин шаклини қайта тиклаш; иккинчиси, хориж адабиётига оид шеърларни таржима қилиш ва жорий этиш орқали улардан янги шеър услубини яратиш учун манба ва қолип сифатида фойдаланиш; учинчиси, юқорида санаб ўтилган икки манба асосида яхлит бир янги услубни яратиш. Сирасини айтганда, шеърят инқилобчилари асосий эътиборни шеърни осон “ўқиш” ҳолатидан осон “қуйлаш” ҳолатига ўтказиш, яъни унутилган эски мусиқий анъаналарни тиклашга қаратди. Шундай услуб тарафдори бўлган шоирлар кучли ритм ҳисси ва эркин шакл орқали ўзларининг жўшқин ҳис-туйғулари ва ғояларини ифодалай бошлади. Қуйида Лянг Чичаонинг шу туркумга хос 《去国行》 шеърида шундай сатрлар бор:

...吁嗟乎!

古人往矣不可见，山高水深闻古踪。

潇潇风雨满天地，飘然一身如转蓬，披发一啸览太空。

前路蓬山一万重，掉头不顾吾其东。...

...Э воҳ!

Кўришиб бўлмагай ўтмишининг улуғлари-ла,

Юксак тоғлар, дарёлардан эшитилар уларнинг изи.

Эсар шамол ёғар ёмғир еру кўкни тўлдириб,

Танасин учирар хасдек шамол гирдоби.

Сочларим ёйилган уввос солдим самога томон.

Йўлим олис, тизилган виқорли тоғлар,

Қайрилиб қаролмайман менинг Шарқимга! ...

Ушбу шеър-қўшиқ вазнли шеърятдан бутунлай фарқ қилувчи бир қатор хусусиятларни намоён этади: гап қурилишининг узун-қисқалиги турлича, гаплар турли безаклардан холи бўлсада ҳиссиёт яхши берилган, бу шоирга туйғулар оқимини эркин бошқаришга имкон беради; кучли ва заиф ритмларнинг ўзаро алмашилиб туриши муаллифнинг теран ва мураккаб ҳис-туйғулари ҳамда ғояларини тўла ифодаб беришга йўл очган. Энг муҳими бу туркумга хос шеър-қўшиқларда сўзлардан фойдаланиш, гапларнинг ўзаро уйғунлашиши, шаклий тартиб амалдаги қўшиқ матнларидан енгил ва эластик хусусиятларга эга бўлиб, бу шеър-қўшиқларнинг янги тенденцияси пайдо бўлишига олиб келди, деган хулосага келишга асос бўлади. Шундай мазмундаги шеърлардан яна учратиш мумкин. Бу каби шеърлар аёллар эрки ва

озодлиги учун кураш байроғини кўтариб, хотин-қизлар озодлиги билан миллий озодлик ҳаракатини уйғунлаштирди. Шеърий инқилобнинг бу трансценденциялари кейинроқ юзага келган “4-май ҳаракати” янги шеъриятига ҳам мерос бўлиб ўтди ва ривожланди. Шунингдек, бу даврда манзара, саёҳат хотиралари ва шу каби туркумга хос шеърият ҳам тараққиётдан тўхтаб қолмади, улар кундалик, маиший мавзуларда бўлсада, мазмунан келажак сари юзланганлигини кўриш мумкин, шу жиҳатдан ҳам улар “4-май ҳаракати”нинг янги шеъриятини илҳомлантира олди ва хитой замонавий шеъриятининг ғоявий асоси сифатида майдонга келди.

ХУЛОСА

Хитой адабиёти тарихида 19-аср охири адабиётда, хусусан шеъриятда туб бурилиш даври бўлди. Бу даврда ўта кескин ўзгаришлар рўй бермаган бўлсада, шеърият инқилобининг юзага келиши учун зарур туртки бера олди. 20-аср бошларига келиб, эски мумтоз шеърият қонун-қоидаларидан батамом воз кечиш ҳаракати кучайди, байхуада шеърлар ёзиш кескин кўпайди, шеъриятда минг йиллардан бери дярли ўзгармай келатган қонун-қоидаларга қарши бориш, ўз фикри, ғояларини эмин-эркин баён қилишга интилиш тимсолида маънан эскирган чиркин феодал жамият тартибларига қарши кураш, фикр эркинлига интилиш шиддатли тус олди. 4-май ҳаракатига қадар давом этган бу давр адабиёти, хусусан шеъриятининг 30-40 йиллик эволюцияси хитой замонавий шеъриятининг мустаҳкам асосига айланди.

REFERENCES

1. 梁启超：《饮冰室诗话》第六十则，北京·人民文学出版社 1959 年 4 月第 1 版
2. 梁启超：《夏威夷游记》，见《中国现代诗歌理论经典》，苏州·苏州大学出版社，2007 年 12 月第 1 版
梁启超：《夏威夷游记》，见《中国现代诗歌理论经典》，苏州·苏州大学出版社，2007 年 12 月第 1 版
3. 许霆：《趋向现代的步履——百年中国现代诗体流变综论》，南京·南京师范大学出版社，2008 年 4 月第 1 版
4. 黄遵宪：《人境庐诗草·自序》，《人境庐诗草笺注》，钱仲联笺注，上海·上海古籍出版社，1981 年 6 月第 1 版

-
5. 梁启超：《饮冰室合集·第五册·文集之四十五（下）·诗》，北京·中华书局，1988年版第1版
 6. 梁启超.饮冰室诗话·七十七, 梁启超全集, 第十八卷. 北京: 北京出版社, 1999:5333.
 7. Зиямухамедов, Ж. Т. (2016). Пу Сунглин ва ўрта аср хитой новеллалари. Тошкент: Чўлпон НМИУ.
 8. Очилов, Озоджон Мардиевич (2022). Хитойда “янги шеърият” инқилобининг ғоявий асослари. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (9), 219-226.